

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Ду Лін

«ТРАКТУВАННЯ ОБРАЗУ І. МАЗЕПИ В ОПЕРАХ ХІХ –ХХІ СТОЛІТЬ: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ»

представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво,
галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Рецензована дисертація Ду Лін приваблює багатомірною темою. Дослідницький інтерес здобувачки сфокусовано на аксіології трактування образу Івана Мазепи в європейському мистецтві, а саме – в оперних виставах ХІХ–ХХІ століть. При заявленій постановці проблеми необхідність глибокого занурення у європейську культурну традицію (Захід), що так багатоаспектно представлена у дисертації, вочевидь, виявилась першорядною і, водночас, нелегкою для здобувачки – представниці іншої культурної цивілізації (Схід).

Не викликає сумнівів, що своєчасність появи рецензованого дослідження торує шлях взаємодії наукових спільнот (і культур) України та КНР. Тим не менше, тенденції зустрічі Сходу і Заходу означені складнощами, що виникають через відмінності типів культур, осягнення яких неможливе без розуміння специфіки тієї чи іншої національної картини світу, в тому числі, з її ціннісними настановами.

Здобувачка зважається на місію осягнення іншої культурної традиції, констатуючи: «надважливою складовою буття кожної нації є плекання та розвиток власної культури, що ґрунтується на самобутній системі цінностей, яка окреслює й процеси створення/сприйняття певних артефактів» (с. 2 тексту дис.). Наукова концепція, що заснована на аксіологічному підході у вивченні феноменів мистецького буття в часопросторі європейської культури, засвідчує відповідальність, ґрунтовний підхід до обраної теми дисертації, врешті – рівень інтелектуального потенціалу її авторки Ду Лін.

Беззаперечна актуальність теми визначається, з одного боку, фокусуванням дослідницького інтересу на одній із чи не парадоксальніших постатей в українській історії, яка не втрачає своєї актуальності дотепер, з іншого – залученим аксіологічним підходом у дослідженні трактування образу Івана Мазепи (на прикладі обраного матеріалу).

Про неугасимий інтерес до постаті Івана Мазепи свідчить широка панорама мистецьких артефактів. Зокрема, у музичній культурі: від зразків української епічної традиції кобзарів і лірників (думи «Мазепа», «Смерть Мазепи», «Палій під Полтавою»), історичних пісень («Пісня про Мазепу»), що сягають корінням XVIII століття до хороших опусів англійської композиторки Рут Джипс / *Ruth Dorothy Louisa Gipps*¹ (1921 – 1999) та нашого сучасника – Віктора Степура – автора «Літургії сповідницької», *світлої пам'яті гетьмана Івана Мазепи* (для читця, симфонічного оркестру та органа, 2004).

У царині гуманітаристики XXI століття свідченням актуальності дослідження постаті І. Мазепи можемо вказати на новітнє видання 2022 року. Маємо на увазі книгу «Культурний поліморфізм українського світу»² італійського професора Джованни Броджі / *Giovanna Brogi-Bercoff*³ – одного з найвизначніших фахівців у сучасній славистиці сьогодення на теренах Західної Європи. До слова, Дж. Броджі виступила ініціатором та організатором першого в Європі міжнародного симпозіуму⁴, присвяченого різним питанням дослідження ролі гетьмана І. Мазепи в українській історії, культурі, релігії, державній ідеології.

Все вказане вище засвідчує, що актуальність теми дисертації Ду Лін «Трактування образу І. Мазепи в операх XIX – XXI століть: аксіологічний аспект», вельми виграшної з позиції розбудови сучасної музичної науки, не викликає сумнівів.

¹ R. Gipps «*Mazeppa's Ride*» for Female Chorus and Orchestra, *Op. 1*.

² Броджі Джованна. Культурний поліморфізм українського світу. Київ : Дух і Літера, 2022. 520 с.

³ Дж. Броджі – директор Інституту мов та літератур Східної Європи Міланського університету, упоряднича й авторка першого в Італії дослідження слов'янського бароко.

⁴ Міжнародний симпозіум «Мазепа і його час. Історія, культура, суспільство».

Осердям оригінальної музикознавчої концепції постає виявлення впливів «ціннісних координат музичної творчості на специфіку трактування образу І. Мазепи в оперних виставах XIX–XXI століть» (див. мету дослідження, с. 17 тексту дисертації).

Імпонує логіка обраного викладу концепції у двочастинній структурі дисертації Ду Лін. Концепційність мислення здобувачки (на яку варто вказати окремо), помножена на результат здійсненої великої пошукової роботи, систематизації даних та узагальнення науково-дослідницьких джерел, втілилась у першому Розділі («Гетьман Іван Мазепа у наукових та художніх текстах: досвід ціннісного аналізу»). Окрасою розділу, що привертає увагу, є запропонований компендіум художніх артефактів, присвячених І. Мазепі (з увиразненням загального та особливого у трактуваннях його образу) в європейському та українському мистецтві XIX–XX століть.

Серед новаційних положень результатів дисертації виокремимо представлений підхід до історії сценічного буття оперного твору як «низки трансформацій, обумовлених змінами ціннісних настанов суспільства» (с. 19 тексту дисертації).

Відтак Ду Лін у другому Розділі дисертації досліджує ціннісні засади онтології художнього тексту (трактування образу І. Мазепи) на прикладах двох однойменних опер «Мазепа»⁵ представників різних національних композиторських шкіл другої половини XIX століття: М. Гранваль / *Marie Clemence de Grandval* (1882 /92) та П. Чайковського (1884). Окрім того, здобувачка надає характеристику творчості композиторки М. Гранваль, вписуючи її у контекст французької культури XIX століття.

Висновки дослідження увиразнюють послідовну логіку наукової думки за принципом структурування результатів дисертації.

Виклад результатів дисертаційної роботи у повноті представлений і в опублікованих трьох одноосібних наукових статтях за темою дослідження у спеціалізованих фахових виданнях України, затверджених МОН України.

⁵ У новітніх постановках: 2017 рік («Мазепа» П. Чайковського) та 2021 рік (публічна презентація сцени з опери «Мазепа» М. Гранваль).

Основні положення дисертації оприлюднено здобувачкою на семи міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Переходячи до наукової дискусії, неunikненним є висловлення окремих зауважень та побажань, що в цілому не впливають на належний науковий рівень і позитивне враження рецензента від якості дослідження.

Серед зауважень наведемо наступні.

1. Враховуючи виокремлення наукового завдання «презентувати музичну творчість французької композиторки М. Гранваль як важливу складову художньої культури Франції XIX століття» (с. 17 із Вступу), що становить здійснену позицію наукової новизни отриманих результатів Ду Лін, доцільним і бажаним убачається формування в теоретичній базі дослідження окремого відповідного тематичного напрямку, який би представляв залучені здобувачкою джерела, присвячені культурі Франції XIX століття.

2. Вказуючи на вершинні здобутки за часів правління гетьмана І. Мазепи, здобувачка (у підрозділі 1.2.) пов'язує поименування даного періоду історії України такими прикладами: «Не випадково дослідники називають цей період історії України “мазепинським бароко” або “другим Єрусалимом”» (с. 52). Вочевидь, в останньому випадку йдеться не про назву періоду історії України як «другий Єрусалим», а про концепцію відродження ідеї Києва як містичного Богообранного Града, «другого Єрусалима» – осередку християнського правопорядку, що протистоїть навколишньому хаосу.

В якості побажання. У процесі роботи над обраною темою, беззаперечно, стало би в нагоді (і полегшило пошукову роботу) видання *Мазепіана: матеріали до бібліографії (2009)*⁶ під егідою Національної академії наук України. Показчик містить розлогий (на 248 сторінках⁷) систематизований перелік опублікованих наукових, науково-популярних, енциклопедичних джерел (окремо – художньої літератури), загалом у понад 2000 позицій, починаючи від 1687 (!) року, присвячених І. Мазепі.

⁶ Мазепіана: матеріали до бібліографії (1688–2009) / Упоряд. та авт. передм. О. О. Ковалевська. Київ, 2009. 248 с.

⁷ Видання презентує українську та світову мазепіану у переліку матеріалів різними мовами (українською, польською, англійською, французькою, німецькою, румунською та ін.).

З метою прояснення окремих положень дисертації у рецензента постало два запитання:

1. У першому розділі дисертації запропоновано, за Вашим визначенням, у якості *робочої версії* три напрями ціннісного аналізу музичного твору (с.35). Якими є критерії і мета визначення таких напрямів і, прокоментуйте, будь ласка, яким чином запропоновані напрями безпосередньо стали Вам в нагоді?

2. Торкаючись питання цінності художнього твору, Ви наводите такий приклад: «для багатьох слухачів ХХ – ХХІ століття бароковий комплекс мовленнєвих ресурсів є настільки незвичним й незрозумілим, що ставить під сумнів значущість цього музичного доробку» (с. 32 тексту дис.). Прокоментуйте, будь ласка, дану тезу.

Чи вірно її розуміти у такому ключі: якщо я, як уважний слухач, відкриваючи для себе, приміром, китайську пісенність, не знаю китайської мови і комплекс музичних мовленнєвих ресурсів є нетиповим, – то, в такому випадку, для мене краса китайської пісенної традиції залишається недоступною та її значущість є сумнівною?

Чи йдеться про щось інше?

Підсумовуючи, маю зазначити, що висловлені зауваження, побажання та запитання не знижують наукової цінності здійсненого дослідження.

Дисертація «Трактування образу І. Мазепи в операх ХІХ–ХХІ століть: аксіологічний аспект» Ду Лін за критеріями, які висуваються до кваліфікаційних наукових праць, представлених на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає сучасним вимогам МОН України є самостійним, завершеним й оригінальним дослідженням. Його тема є безумовно актуальною, сформульована мета – доведеною, заявлені завдання виконаними, результати, викладені у Висновках, переконливі, як і наукова новизна отриманих результатів.

Все вищенаведене слугує підставами для визнання дисертації такою, що відповідає чинним вимогам пп. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Авторка дисертації Ду Лін заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри інтерпретології
та аналізу музики Харківського
національного університету
мистецтв імені І.П.Котляревського,
доцент

І.А. Романюк